

»'Ελένη ὑπέστη τοκετὸν καὶ ἐγέννησεν ἄρρεν, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ αὐθέντης βασιλεὺς Μαμφρέδος ἔδωκε τὸ ὄνομα 'Ερρῖκος, ὡς ἐκαλεῖτο ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ἐγένοντο εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν πολλαὶ ἐορταὶ καὶ »φωταγωγίαι». Λεδομένου δ' ὅτι ὁ 'Ερρῖκος ἐν τοῖς διπλώμασι τῶν 'Ανδραγαυῶν φέρεται πάντοτε πρῶτος τῆ τάξει, συνάγομεν ὅτι ἦτο ὁ πρωτότοκος, τούτου ἕνεκα προηγήθη κατὰ τὴν γέννησιν ἢ ἀδελφῆ αὐτοῦ Βεατρίκη.

Μετὰ τὸν 'Ανώνημον τοῦ Τριάνου ὁ S. Malaspina, τοῦ ὁποῖου ἐλάθιομεν ἀσφισμὴν νὰ τονίσωμεν τὰς ἐν σχέσει πρὸς τὴν 'Ελένην ἀνακρουθείας, ἀναφέρει ὅτι ὁ Μαμφρέδος ἀπέκτησεν ἐκ ταύτης υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον μία θυγάτηρ ἐπέζησεν¹. Ἄλλὰ τίς εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου τούτου; οὐδεμία ἄλλη ἢ ὅτι ἡ 'Ελένη ἐγέννησεν καὶ ἄρρενα τέκνα, ταῦτα ὅμως ἀπέθανον εἰς μικρὰν ἡλικίαν, μόνη δ' ἐφθάσεν εἰς ἡλικίαν ὅπως δῆποτε προεχωρημένην μία τῶν θυγατέρων αὐτῆς. Σημειοῦμεν τὴν ἐρημνείαν ταύτην, ἥτις θὰ χρησιμεύσῃ περαιτέρω, καὶ προχωροῦμεν. Ὁ Bartolomeo de Neocastro² ἀναφέρει ὅτι ὁ βασιλεὺς Μαμφρέδος ἐκ τῆς 'Ελένης, κόρης τοῦ «δεσπότην βασιλέως τῆς 'Ημαθίας», ἀπέκτησε τὴν Βεατρίκην. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτω: Rex Helenam despoti regis Emathiae filiam sibi matrimonialiter copulavit. Ex quibus nata fuit Beatrix. Τὸ κείμενον, ὡς ἔχει, δὲν ἀποκλείει ὅτι ἐγεννήθησαν καὶ ἄλλα τέκνα ἄλλ' ὁ Bartolomeo ἀναγράφει τὴν Βεατρίκην, ἥτις ἔζησεν ἐν τῷ κόσμῳ ὅσον διὰ τοὺς ἄρρενας τοῦ Μαμφρέδου, οὗτοι, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἶχον πιστευθῆ παρ' ὄλων ἀπολεσθέντες καὶ εἶχον λησμονηθῆ. Ὅτι δ' ὅμως ὁ Μαμφρέδος εἶχεν υἱοὺς, γεννηθέντας, ὡς εἶδομεν, μετὰ τὸ 1261, υἱοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀναφέρονται, φαίνονται γνήσιοι καὶ κατὰ συνέπειαν ἐκ τῆς 'Ελένης γεννηθέντες, δείκνυται ἐκ τῶν ἑξῆς.

'Εν ἐπιστολῇ ἀπὸ 8 Μαΐου 1266 πρὸς τὸν καρδινάλιον di S. Adriano, ἀποστολικὸν ἀπεσταλμένον ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ πάπας Κλήμης Λ' γράφει ὅτι ὁ νικητὴς τοῦ Μαμφρέδου tenet totum regnum illius hominis pestilentis cadaver putridum, uxorem, liberos obtinens et thesaurum³. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ πάπας μετεχειρίσθη τὴν λ. liberos ἵνα δηλώσῃ τοὺς ὑποθετικοὺς νόθους τοῦ Μαμφρέδου, περὶ ὧν ἴσως δὲν ἠθέλε παντάπασιν ἀσχοληθῆ. Ἡ θέσις τοῦ liberos μετὰ τὸ uxorem συνδέει οὕτω τὰς δύο ταύτας λέξεις, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ τῆς λ.

¹) Παρὰ Murat. ἐνθ' ἀνωτ. 8, 803.

²) Κεφ. VI. παρὰ Gindice, ἐνθ' ἀνωτ. III (1878), σ. 35, σημ. 1. Πβ. Ficker, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 366.

³) Βλ. del Gindice, ἐνθ' ἀνωτ. τ. IV (1879) σ. 63.

liberi δηλοῦνται οἱ ἐκ τῆς συλληφθείσης συζύγου γεννηθέντες παῖδες, οἱ ὁποῖοι μετ' αὐτῆς παραμένοντες ἦτο φυσικὸν καὶ νὰ συλληφθῶσι μετ' αὐτῆς. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἄλλοθεν. Ἐν τοῖς *Annali Piacent. Ghibell.* εὐρίσκωμεν τὸ ἐξῆς χωρίον: *Rex Carolus Capuam et universa loca et castella illarum partium capiendo uxorem regis quondam Mamfredi cum filiis, quae erat filia Michilucia Romaniae et magnum thesaurum abstulit.* Καὶ ἐνταῦθα ἡ τε σύζυγος καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Μαμφρέδου συλλαμβάνονται ταυτοχρόνως, σημεῖον ὅτι παρέμενον ὁμοῦ, ἕπερ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ παραδεχθῆ τις προκειμένου περὶ νόθων διαμενόντων μὲ τὴν νόμιμον σύζυγον τοῦ πατρὸς τῶν! Ὡσαύτως βλέπει τις τὸ *uxorem* συνδεόμενον στενῶς μετὰ τοῦ *cum filiis* χωρὶς κανένα προσδιορισμὸν τῶν υἱῶν ὡς ἰδίων τοῦ Μαμφρέδου μόνου, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ. Ὁμοίως ἐν τοῖς *Annali Cesenati*² φέρεται: *Et capta fuit uxor sua cum omnibus filiis suis.* Ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ὁ Μαμφρέδος εἶχε κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πλείονας τῶν δύο υἱούς, οἵτινες συνελήφθησαν μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ. Οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ υἱῶν μὴ νομίμων. Εἰς τοῦτο ἄλλως πείθει καὶ τὸ γεγονὸς τῆς συλλήψεως αὐτῶν μετὰ τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως: ἔξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἦσαν τέκνα αὐτῆς, καὶ δεύτερον ὅτι εὐρίσκοντο εἰς τρυφερὰν ἡλικίαν, διὸτι ἄλλως καὶ μετ' αὐτῆς πιθανώτατα δὲν θὰ εὐρίσκοντο, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πατρὸς, εἰὰν ἡ ἡλικία αὐτῶν ἦτο ὅπως οὖν μεγάλη, καὶ νὰ διαφύγωσιν εὐκολώτερον θὰ ἠδύναντο. Τούτων τεθέντων δὲν ὑπολείπεται ἡ μία ὑπόθεσις: ὅτι ὁ Μαμφρέδος, καθ' ὃν χρόνον ἔζη μετὰ τῆς Ἑλένης, εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ παλλακῆς νόθους, οἱ ὁποῖοι παρέμενον μετὰ τῆς νομίμου αὐτοῦ συζύγου. Διὰ τὸν ἱπποτικὸν ἡγεμόνα τοιαύτη ὑπόθεσις θὰ ἦτο μία ὕβρις καὶ ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν τολμῶμεν νὰ τὴν ἐκφέρωμεν! Ἄλλ' ἄς προχωρήσωμεν. Ὁ Ἄνωνυμος τοῦ Τράνου³ ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἑλένη συνελήφθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαμφρέδου ἐν Τράνω *cu li soi quattro figli.* Ἐὰν τὸ *figli* ἐνταῦθα ἐκληφθῆ ἐπὶ τῆς γενικῆς σημασίας τέκνα, ἐν οἷς περιλαμβάνεται καὶ ἡ μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν τριῶν ἀδελφῶν τῆς συλληφθείσα Βεατρίκη, δὲν ὑπάρχει περίπτωσις νὰ ἐλέγξωμεν τὸν Ἄνωνυμον ἐπ' ἀνακριβεῖα, ὡς ἀναφέροντα ἕνα ἐπὶ πλεόν τῶν ἐν τοῖς διπλώμασι τῶν Ἀνδεγαυῶν ἀναφερομένων υἱῶν τοῦ Μαμφρέδου. Ἀλλὰ καὶ εἰὰν τὸ *figli* ἐκλάβωμεν ἐπὶ τῆς κυρίας τῆς λ. σημασίας, ἡ τοιαύτη ἀνακριβεῖα τοῦ Ἄνωνυμου, ἀνα-

¹) Παρὰ Pertz, *Monum. Germ. histor.* τ. 18, 916.

²) Παρὰ Murat. ἐνθ' ἀνωτ. 14, 1103.

³) Βλ. τὸ κείμενον παρὰ Forges Davanzati, 22—23.

γράφοντος οὕτω τέσσαρας υἱοὺς ἀντὶ τριῶν δὲν εἶναι νομίζομεν τοιαύτη, ὥστε νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῆς πλαστότητος τοῦ κειμένου.

Περαιτέρω, ὁ Salimbene¹ ἀναφέρει ὅτι ἡ 'Ελένη συνελήφθη μετὰ δύο τέκνων. 'Αλλὰ τίς ἢ σημασία τῆς πληροφορίας ταύτης ἀπέναντι τῶν προμνημονευθεισῶν;

'Αλλ' ὅτι οἱ ἐν τοῖς διπλώμασι τῶν 'Ανδεγαυῶν ἀναφερόμενοι τρεῖς υἱοὶ τοῦ Μαμφρέδου ἦσαν καὶ υἱοὶ τῆς 'Ελένης παραδέχονται οἱ Νεαπολίται ἱστορικοὶ καὶ οἱ παλαιότεροι, ὡς ὁ F. Carpelatro, γράψας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατὰ τοῦτον², «ὁ Μαμφρέδος ἀπέκτησεν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου μίαν κόρην, ὀνόματι Βεατρίκην, καὶ τρεῖς υἱοὺς, ὀνόμασιν 'Ερρίκον, Φρειδερίκον καὶ 'Ανσέλμον, ὡς φαίνεται ἐν τῷ Βασιλικῷ 'Αρχεῖῳ». Καὶ σήμερον μὲν ἐκ τῶν 'Ανδεγαυικῶν 'Αρχείων τὸ πρᾶγμα δὲν δεῖκνυται, μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι μέγα μέρος τῶν 'Αρχείων τούτων κατεστρόφη. Τὴν γνώμην τοῦ Carpelatro, ὅστις ὁμιλεῖ ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν 'Αρχείων, ἀποδέχονται πάντες οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ καὶ δὴ ὁ ἰδιαιτέρως περὶ τὸ ὄλον ζήτημα τῆς οἰκογενείας τοῦ Μαμφρέδου ἀσχοληθεὶς del Giudice³. Μόνος διαφωνῶν, καθ' ὅσον γινώσκομεν, παρίσταται καὶ ἐνταῦθα ὁ περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς 'Ιταλίας μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας ἀσχοληθεὶς Αὐστριακὸς Julius Ficker⁴. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἐπικαλούμενος τὰς περὶ μόνου τέκνου τῆς 'Ελένης, τῆς Βεατρίκης, μαρτυρίας τῶν S. Malaspina καὶ Bartolomeo de Neocastro, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν πληροφορίαν τοῦ Salimbene, καθ' ἣν ἡ 'Ελένη συνελήφθη μετὰ δύο τέκνων, συμπεραίνει ἐντεῦθεν περὶ τῆς ἀνακριβείας τῆς παρὰ τῷ 'Αωνύμφῳ τοῦ Davanzati πληροφορίας, καθ' ἣν ἡ 'Ελένη συνελήφθη eo quattro figli, καὶ περὶ τῆς πλαστότητος τοῦ κειμένου! Εἶδομεν ἀνωτέρω καὶ διεξήλθομεν πολλῶ πλείονας καὶ σπουδαιότερας πληροφορίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀνεύσαμεν δὲ καὶ τὰς πληροφορίας τοῦ Malaspina καὶ τοῦ B. de Neocastro κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος εἶναι καθ' ὅλα συμφωνοῦς πρὸς τὸ κείμενον. Οὐδαμῶθεν ὅμως προκύπτει τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ μετὰ σπουδῆς καὶ ἄνευ ἐξονυχίσεως ὅλων τῶν δυνατῶν πηγῶν καταλήγει ἐνταῦθα ὁ σοφὸς ἱστορικὸς. 'Αλλ' ὁ αὐτὸς καταλήγει καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὄχι μόνον τέκνον τῆς 'Ελένης ἦτο ἡ Βεατρίκη, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τοῖς διπλώμασι τῶν 'Ανδεγαυῶν ἀναφερόμενοι υἱοὶ τοῦ Μαμφρέδου ἦσαν νόθοι⁵. Εἰς τὸν ἰσχυρι-

¹) Παρὰ Ficker, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 366.

²) *Historia della città e Regno di Napoli*, Napoli 1640, βιβλ. VII. Πβ. del Giudice, ἐνθ' ἀνωτ. τ. IV (1879) σ. 42

³) *Ενθ' ἀνωτ. τ. III 1878), σ. 3.

⁴) *Ενθ' ἀνωτ. σ. 366. Βλ. καὶ περίληψιν παρὰ Böhmmer, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 869 καὶ 883.

⁵) Ficker, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 367.

σμὸν αὐτοῦ τοῦτον εὐρίσκει στήριγμα εἰς δίπλωμα τῶν 'Ανδεγαυϊκῶν 'Αρχείων τῆς Νεαπόλεως, ἐν τῷ ὅποιῳ¹ ὁ Κάρολος II δίδων ἀπὸ 8 'Ιανουαρίου 1295 διαταγὰς σχετικῶς πρὸς τὴν καταβολὴν ἑνὸς ταρίου ἡμερησίως εἰς ἕκαστον τῶν υἱῶν τοῦ Μαμφρέδου ἀποκαλεῖ τούτους *filios naturales*. Καὶ δύναται μὲν τὸ *naturalis* (=φυσικὸς) νὰ νοηθῇ καὶ ἐπὶ νομίμων υἱῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adoptivus* (=θετός)· κυρίως ὁμῶς ἢ λ. σημαίνει τὸν νόθον, τὸν μὴ προερχόμενον ἐκ νομίμου γάμου. Πρόκειται λοιπὸν πράγματι περὶ νόθων υἱῶν τοῦ Μαμφρέδου, ὡς διδάσκει ὁ Fischer; Δὲν τὸ πιστεύομεν. Εἰς οὐδεμίαν πηγὴν εὑρηται οὐδ' ὁ ἐλάχιστος υπαινιγμὸς περὶ νόθων τέκνων τοῦ Μαμφρέδου. Προκειμένου περὶ τῶν μετὰ τῆς 'Ελένης συλληφθέντων υἱῶν εἶδομεν ὅτι χαρακτηρίζονται πάντοτε ὡς *liberi*, ὡς *filii*, ἀναφέρονται δ' εὐθὺς μετὰ τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως καὶ ὡς μετ' αὐτῆς παριμένοντες. Νόθοι ὄντες θὰ παρέμενον μετὰ τῆς μόλις πρὸ τινῶν ἐτῶν νυμφευθείσης 'Ελένης; 'Εὰν ἦσαν νόθοι γεννηθέντες, ὅτε ἔζη ἢ Βιατρίκη, θὰ ἦσαν ἤδη μεγάλοι καὶ θὰ εὐρίσκοντο μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν εἰς τὴν μάχην, ἐλάχιστα δὲ μετὰ τῆς εἰκοσιτετραετίδος 'Ελένης. 'Επίσης ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἰς ἕκ τούτων θὰ κατώρθωνε νὰ διαφύγῃ, ἂς ὑποθέσωμεν ὁ μεγαλύτερος, δὲν θὰ συνέβαινε δὲ νὰ εὐρίσκωνται καὶ οἱ τρεῖς παρὰ τῇ 'Ελένῃ καὶ νὰ ἀφήσωσι νὰ συλληφθῶσι μετ' αὐτῆς. "Επειτα—καὶ τοῦτο πρέπει ὁμοίως νὰ σημειωθῇ—ἐὰν οἱ τρεῖς υἱοὶ ἦσαν νόθοι, δὲν βλέπομεν διατί κατέφυγον μετὰ τῆς 'Ελένης καὶ τῆς Βιατρίκης εἰς Τρᾶνον, ἵνα ἐκεῖθεν διαφύγωσιν εἰς τὴν "Ηπειρον. "Οτι συνελήφθησαν εἰς Τρᾶνον μετὰ τῆς 'Ελένης, τοῦτο μαρτυρεῖ ἄριστος μάρτυς, ὁ πάπας αὐτός, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τί συνέδεε τοὺς νόθους τοῦ Μαμφρέδου πρὸς τὴν "Ηπειρον καὶ τί ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν ἐκεῖθεν; Αὐτὴ ἡ 'Ελένη θὰ ἐδέχτο νὰ συνοδευθῇ παρ' αὐτῶν; Εἶναι τελείως ἀπίστευτον.

'Αλλ' ὑπάρχει τὸ δίπλωμα, θὰ εἴπη τις, καὶ ἐν τῷ διπλώματι οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ βασιλέως Μαμφρέδου χαρακτηρίζονται ὡς *naturales*. Δεχόμεθα ἀκόμη ὅτι τὸ *naturalis* σημαίνει ἐνταῦθα τὸν νόθον καὶ ἀπαντῶμεν. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἀπαντᾷ εἰς ἕν καὶ μόνον δίπλωμα, τὸ ἀνωτέρω μνημονευθέν, γραφὸν εἴκοσι καὶ ἑννέα ὅλα ἔτη ἀπὸ τῆς συλλήψεως καὶ ἐγκαθειρξέως τῶν ἀτυχῶν νέων! Εἰς οὐδὲν ἕτερον δίπλωμα, οὔτε πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, οὔτε μετὰ ταύτην—τὰ ἀφορῶντα υἱοὺς τοῦ Μαμφρέδου ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ 1318—εὑρηται ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος *naturalis*, ἀλλ' ἀπλῶς πάντοτε *filii quondam Manfredi, olim principis Tarentini*. 'Εὰν ἦσαν ὄντως νόθοι, θ' ἀνεγράφετο τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τοῖς δι-

¹) Reg. N° 74, 1294—1295, fol. 58 t. Βλ. del Gindice, ἐνθ' ἀνωτ. III, σ. 35 ἔξ. V, σ. 486—487.

κλώμασι και δὴ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Καρόλου Α', δὲν θὰ ἦτο δὲ ἀνάγκη νὰ περιμείνωσιν εἴκοσι και ἐγγεὰ ἔτη διὰ ν' ἀποδώσωσι τὴν ἰδιότητα ταύτην εἰς τοὺς ἐγκαθειρόκτους. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ νόθων, δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ληφθῶσι κατ' αὐτῶν μέτρα τόσον σκληρά, ὅσον παρακατιόντες θὰ ἴδωμεν ὅτι ἐλήφθησαν, δοθέντος ὅτι τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν νόθων οὐδαμῶς συγκρίνονται πρὸς τὰ τῶν νομίμων τέκνων. Ὁ del Giudice¹⁾ νομίζει ὅτι πολιτικοὶ λόγοι ἐπέβαλλον πιθανῶς περὶ τὸ 1295 εἰς τοὺς Ἀνδεγαυοὺς νὰ τεθῆ ἓν ἀμφιβόλω ἢ νομιμότης τῶν υἱῶν τοῦ Μαμφρέδου. Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κάρολος Α' οὐδεὶς ἐγίνωσκε περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν νομίμων διαδόχων τοῦ ἠττηθέντος· διαδοθέντος ὅμως τοῦ μυστικοῦ κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Α' μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Καρόλου Β' διάστημα τῆς ἀντιβασιλείας, οἱ ἐνδιαφερόμενοι εὗρον ἄλλο μέσον νὰ ἐξουδετερώσωσι τὴν ἐντύπωσιν και τὸν ἐκ ταύτης κίνδυνον κηρύττοντες τὴν δῆθεν μὴ νομιμότητα τῶν ἐπιζώντων τέκνων τοῦ Μαμφρέδου. Κατὰ τίνα τρόπον κατεδείκνυον τὴν δῆθεν μὴ νομιμότητα, οὔτε ὁ del Giudice, οὔτε ἄλλος τις πειράται νὰ ἐξηγήσῃ. Νομίζομεν τὸ πρᾶγμα οὐχὶ δύσκολον. Νὰ ἀρνηθῶσιν ὅτι τὰ τέκνα ταῦτα ἦσαν τοῦ Μαμφρέδου και τῆς Ἑλένης, εἰ και τριάκοντα σχεδὸν ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐγκαθειρέξεως αὐτῶν, ἦτο οὐχὶ εὔκολον. Ὅλοι ἐν τῇ χώρᾳ ἐγίνωσκον τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως θὰ ἐσκέφθησαν. Γινώσκομεν ὅτι τὴν στέψιν τοῦ Μαμφρέδου εἰς βασιλέα οὐδέποτε ὁ πάπας και ἡ μερὶς αὐτοῦ ἀνεγνώρισεν· οὐχὶ μόνον, ἀλλὰ και χρόνον τινὰ βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος Δ' ἐξεσφενδόνισε κατ' αὐτοῦ φοβερὸν ἀφορισμόν, ἐν τῷ ὁποίῳ πλὴν ἄλλων ἀπεγύμνου τὸν Μαμφρέδον και τῆς ἡγεμονίας τοῦ Τάραντος, ἦν ὁ πατήρ ἀφήκεν αὐτῷ. Ἐκτοτε ὁ Μαμφρέδος διὰ τὸν πάπαν και τοὺς γουέλφους εἶναι ὁ *excommunicatus olim princeps Tarentinus persecutor Ecclesiae*. Ὁ γάμος τοῦ Μαμφρέδου μετὰ τῆς Ἑλένης τελεσθεὶς μετὰ τὸν ἀφορισμόν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ παρὰ τοῦ πάπα ὡς ἄκυρος, τὰ δὲ τέκνα αὐτῶν, ἄτε μὴ ἐκ νομίμων γάμων προελθόντα, ὡς μὴ γνήσια. Καὶ καλοῦνται μὲν, ὡς εἶδομεν, ἢ τε Ἑλένη σύζυγος τοῦ Μαμφρέδου και τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀναφέρονται ἄνευ τινὸς ὄνειδιστικοῦ προσδιορισμοῦ· τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδιζε τοὺς Ἀνδεγαυοὺς κατὰ τὸ 1295 νὰ φέρωσιν εἰς φῶς τὴν περὶ ἀκυρότητος τοῦ γάμου θεωρίαν, ἡ ὁποία, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν γουέλφων, δὲν παύει νὰ εἶναι ὀρθή.

Οὕτω συμπεραίνομεν ὅτι οἱ ὡς υἱοὶ τοῦ Μαμφρέδου ἀναφερόμενοι ἦσαν νόμιμοι τούτου υἱοὶ ἐκ τῆς Ἑλένης²⁾, ἔγγονοι κατὰ συνέπειαν τοῦ δεσπότη

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. τ. III (1878) σ. 37. τ. V (1880), σ. 486—487.

²⁾ Ἀνακριβῶς ὁ Ficker, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 367, λέγει ὅτι ἐκτὸς τοῦ Ἀιωνύμου τοῦ Davanzati οὐδεὶς ἄλλος ἀναφέρει ῥητῶς περὶ υἱῶν τῆς Ἑλένης. Εἶδομεν ἤδη ὅτι

Μιχαήλ τοῦ Β'. Πιστεύομεν ἀκόμη ὅτι καὶ τὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια ἔφερον, εἶναι εὐνοϊκὰ πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην. Ὁ εἷς τῶν υἱῶν, ὁ πάντοτε πρῶτος ἐν τοῖς διπλώμασιν ἀναφερόμενος, ἔκαλεῖτο Ἑρρῖκος. Ἑρρῖκος ἀκριβῶς ὑπῆρξε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὅποιος ἐγένετο πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ πάππος τοῦ Μαμφρέδου. Ὁ Ἀνώνυμος παρὰ Davanzati, ὃν εἶδομεν ἤδη, ἀναφέρει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν υἱὸν του πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ πάππου του. "Ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀληθὲς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ δευτέρου υἱοῦ, ὁ ὅποιος ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Μαμφρέδου, βαπτισθεὶς Φρειδερίκος. "Ε! λοιπόν, τὰ ὀνόματα τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς, τῶν ἐνδόξων αὐτοκρατόρων, θὰ τὰ ἔδιδεν ὁ Μαμφρέδος εἰς τοὺς νόθους αὐτοῦ υἱούς; Ἀλλὰ τότε ποῖα προσφιλῆ ὀνόματα θὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς γνησίους υἱούς, οὓς ἀνέμενε νὰ ἀποκτήσῃ ἐκ τῆς ὡραίας Ἑπειρώτιδος συζύγου; Ζωντανὸν ἔχομεν τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς τοῦ Μαμφρέδου, ὅστις εἰς μόνους τοὺς γνησίους υἱούς ἀπέδωκε τὰ τίμια ὀνόματα τοῦ πατρὸς Ἑρρῖκου καὶ τοῦ Κορράδου III, εἰς δὲ τοὺς μὴ γνησίους ἄλλα τούτων διάφορα¹.

Ὡς πρὸς τὸν τριτότοκον καὶ ὑστερότοκον υἱὸν τούτου τὸ ὄνομα δὲν φέρεται σαφές. Ὁ Forges Davanzati ἀποδέχεται γενικῶς σχεδὸν τὸν τύπον Azzolinus, Azzolino. Εὑρηται ὁμοίως ἐν ἐγγράφοις παρ' αὐτῷ καὶ ὁ τύπος Aezolinus². Ὁμοίως παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν ἐγγράφοις ὁ τύπος Anselinus³, καὶ ἀλλαγῶν ὁ τύπος Ansolinus⁴. Ἐπίσης εὑρηται καὶ οἱ τύποι Anselmus⁵ καὶ Encius⁶. Ἐκ τούτων ὁ συνηθέστερος εἶναι ὁ τύπος Anselinus, εἰς ὃν ἀνάγονται καὶ οἱ Ansolinus καὶ Anselmus, τοῦ τελευταίου τούτου προελθόντος ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τῶν γραμμάτων *i* καὶ *n* τῆς *l*. Anselinus ὡς *m*, ὡς διδάσκουσιν ὁ τε Davanzati, ὁ del Giudice⁷ καὶ ἄλλοι. Ἐν τούτοις ἐξ ὅλων τῶν τύπων τούτων ὁ Davanzati

ὑπὲρ τὸν ἕνα καὶ ἡμισὺν αἰῶνα πρὸ τοῦ Davanzati ὁ νεαπολίτης ἱστορικός Carpecciatro ὁμιλεῖ ἐπὶ τῆ βάσει τῶν Ἀρχείων περὶ τῶν τριῶν υἱῶν τῆς βασιλίσσης Ἑλένης.

¹) Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ Cesare, ἐνθ' ἄνωτ. II, σ. 102 ὅτι ὁ εἰς Βονωνίαν αἰχμαλωτισθεὶς μὴ γνήσιος υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Β'. ἔκαλεῖτο Ἑρρῖκος ἢ Επζίο, τὸ πρᾶγμα ὁμοίως δὲ εἶναι ἀκριβές. Ὁ πρῆγκιψ οὗτος ὠνομάζετο μόνον Επζίο, δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ ὠνομάζεται Ἑρρῖκος, διότι συγχρόνως πρὸς αὐτὸν (μέχρι τοῦ 1242) ἔζη ὁ γνήσιος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρῖκος (VII). Δύο ἀδελφοὶ συνοικοῦντες καὶ φέροντες τὸ αὐτὸ ὄνομα εἶναι τι ὅλως ἀπίθανον.

²) Ἐνθ' ἄνωτ. Monum. σ. 83, ἀρ. 91.

³) Ἐνθ' ἄνωτ. Monum. σ. 80, ἀρ. 87.

⁴) Βλ. 2 παρ' Alitto, Monumenti Napoletani, 1297, τευχ. 28 B, φύλλ. 187, 190.

⁵) Reg. N. 74, 1294—1295 B, fol. 58 t. IIβ. καὶ Carpecciatro, βιβλ. VII.

⁶) Reg. N. 73, 1294—1295 A, fol. 178 t. (δίπλωμα Καρόλου II ἀπὸ 18 Ἰαν. 1295). Πβ. del Giudice, ἐνθ' ἄνωτ. τ. V, 506, σημ. 1.

⁷) Ἐνθ' ἄνωτ. τ. V, σ. 486, σημ. (α).

προτιμᾷ τὸν Azzolinus, πρῶτον, λέγει, διότι κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς δὲν συναντῆται ἀλλαγῶν που ὄνομα Anselinus, ἔπειτα διότι τὸ Azzolinus δύναται, κατ' αὐτόν, νὰ εἶναι θωπευτικὸν ὑποκοριστικοῦ τοῦ Azzo, ὅπερ ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον. Ἄλλοι, ὡς ὁ Amirrato καὶ ὁ Carcelaturo, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνεύρωσι καὶ ἐξηγήσωσιν οὔτε τὸ Anselinus οὔτε τὸ Azzolinus, ἐθεώρησαν ὡς ὀρθὸν τύπον τὸ Anselmus καὶ οὕτως ἀνέγνωσαν *Quod del Giudicē*¹ νομίζει ὄνομα τοῦ τριτοτόκου τὸ Azzolinus ἢ Encius (Ἐνζίο). Σημειωτέον ὅτι τὸ Encius φέρεται ἐν διπλώματι λίαν ἀπομακρυσμένῳ τῶν χρόνων τῆς ἐγκαθειρέξεως, ὅτε τὰ ἀφορῶντα τοὺς παῖδας τοῦ Μαμφρέδου εἶχον συσκοτισθῆ πῶς· ἂν δὲ παραδεχθῶμεν ὅτι οὕτω πράγματι ἐκαλεῖτο ὁ παῖς, εἶναι μὲν πιθανὸν ὅτι τὸ ὄνομα ἐδόθη πρὸς τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μαμφρέδου Ἐνζιο, προσφιλεστάτου εἰς τὸν Φρειδερίκον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπονείμει εἰς ἐκεῖνον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδινίας, αἰχμαλωτισθέντος τῷ 1249 παρὰ τῶν Βονωνιέων ἐν μάχῃ παρὰ τὴν Fossalta καὶ ἀποθανέντος βραδύτερον ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ² εἶναι ὅμως ὀλίγον δύσκολον τὸ ὄνομα Ἐνζίο νὰ περιπέσῃ εἰς τύπον Anselino ἢ Azzolino. Διὰ νὰ παρέλθωμεν τὰς διαφορὰς ταύτας δυσκολίας σκεπτόμεθα ὡς ἑξῆς. Ὁ Μαμφρέδος ἔδωκε προσφιλῆ ὀνόματα τοῦ πάππου, τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πρώτης συζύγου εἰς τρία τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησεν ἐκ τῆς Ἑλένης. Τί φυσικώτερον τοῦ ὅτι εἰς τὸ τέταρτον ἀφέθη ἔλευθέρῳ ἢ μήτηρ νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἤθελε; Καὶ ποῖον ὄνομα ὠραιότερον καὶ προσφιλέστερον ἦτο δι' αὐτὴν ἢ τὸ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, τὸ ὄνομα τῶν Ἀγγέλων, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ ἰδία ἔφερε καλουμένη Ἀγγελίνα; Ὁ τελευταῖος λοιπὸν τῶν υἱῶν τῆς βασιλίσσης Ἑλένης, ὁ πιθανῶς καὶ προσφιλέστερος, ἔφερε τὸ ὄνομα Ἀγγελος ἢ Ἀγγελῖνος, ὅπερ τελευταῖον εἶναι εἴτε ἀρσενικὸν τοῦ Ἀγγελίνα κατὰ τοῦτο σχηματισθέν, εἴτε θωπευτικὸν τοῦ Ἀγγελος μὲ τὴν λατινικὴν³ καὶ εἴτα ἰταλικὴν κατάλ. -inus, -ino, ἐπιχωριάζουσιν σήμερον καὶ ἐν Ἰονίοις νήσοις⁴. Δὲν θὰ ἦτο δέ, φρονοῦμεν, λίαν τολμηρὸν νὰ νομίσωμεν ὅτι ἐκ τοῦ Ἀγγελῖνος τούτου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ φραγκικὴν ἀμφίεσιν καὶ μετὰ τὴν ἰταλ. προφορὰν τῆς συλλαβῆς nge δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ Anselinus, γνωστοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐκ τοῦ θηλ. Ἀγγελίνα, ὡς κυρίου ὀνόματος ληφθέντος, σχηματισθέντος, προέρχεται ὡς συγκεκομμένος τύπος⁵ τὸ νῦν ἐν τε τῇ Ἠπειρῷ καὶ ταῖς

¹) Ἐνθ' ἄνωτ. τ. IV (1879) σ. 44.

²) Πβ. Cesare, ἔνθ' ἄνωτ. II, 102—103.

³) Πβ. Κωνσταντῖνος—Κωνσταντῖνος, Ἀντώνιος—Ἀντωνῖνος κ. ἄ.

⁴) Πβ. τὰ θωπευτικά Νικολῖνος, Πιλῖνος, Τολῖνος, Τζωριτζῖνος κ. ἄ.

⁵) Πβ. Κωνσταντῖνος—Κωσταντῖς, Βαλοσαμῖνος—Βαλοσαμῖς, Βενδραμῖνος—Βενδραμῖς, Δολφῖνος—Δολφῖς (ἐν Παξοῖς καπετὰν Νιουλφῖς) κ. ἄ.

νήσοις Κερκύρα καὶ Παξοῖς, ἔτι δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶν καὶ ἐκ τοῦ Ἀγγελος κατὰ κανόνα κατ' ἄλλα εἰς ἧς ἐρμηνευόμενον Ἀγγελῆς ἢ Ἀγγελῆς¹. Ὅπωςδήποτε, ἡ ἡμετέρα ἐρμηνεία τοῦ ἀνυπάρχοντος καὶ ἀνερμηνεύτου κατὰ τὴν Δύσιν ὀνόματος Ansepinus καὶ μορφολογικὰς δυσχερείας δὲν παρουσιάζει, ὁποῖας ἡ παραγωγή τούτου ἐκ τοῦ Enzio, καὶ περισσότερον ἴσως εὐληπτος προσπιπτει.

* *

Ἀπὸ τοῦ 1254 καὶ ἐξῆς ἤρξεν ὁ Μαμφρέδος ἐν τῷ κράτει τῆς Σικελίας καὶ τῆς Νεαπόλεως ἐπὶ δώδεκα ἔτη. Ἐχων περὶ αὐτὸν πάντας τοὺς γιβελλίνους τῆς Ἰταλίας, ὧν ἦτο ὁ ἀρχηγός, παρέμενεν, ὁσάκις δὲν ἐπολέμει, εἴτε, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐν Πανόρμῳ, πόλει, ἢ ὁποῖα ἦτο συγχρόνως ἑλληνική, νορμανδική, ἰταλική καὶ σαρακηνική², εἴτε ἐν Νεαπόλει, εἴτε ἐν Lago Pesole. Γενόμενος δ' ἅπαξ κύριος τῆς τε Σικελίας, τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ μέρους τῆς μέσης κατέβαλεν, ἰδίως μετὰ τὸν γάμον αὐτοῦ, πᾶν μέσον ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ πάπα καὶ ζήση ἡσυχος. Ὁ τότε πάπας Ἀλέξανδρος Δ', εἰ καὶ κατ' οὐδένα λόγον στέργων νὰ συμβιβασθῆ, ἦτο ἐν τούτοις χαρακτηρὸς μᾶλλον ἀσθενοῦς καὶ εἰρηνικοῦ³, ἐφαίνετο δ' ὅτι οἶονεὶ εἶχε προσαρμοσθῆ πρὸς τὴν κατάστασιν καὶ κατὰ συνέπειαν σχετικὴ ἀνακωχὴ ἐκράτει μεταξὺ τῶν δύο ἀδιαλλάκτων στρατοπέδων. Ἐπὶ πλέον δὲ ὁ πολυμήχανος τοῦ Μαμφρέδου πενθερός, οἶονεὶ προαισθανόμενος τὰς συνεπειὰς τῆς πρὸς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ ἐχθρας τοῦ πάπα, ἀπεπειράθη νὰ

¹) Τὸν τύπον τούτον Ἀγγελῆς πρέπει ἴσως νὰ διαγνώσωμεν καὶ ἐν τῷ Asselli, ὀνόματι, ὑφ' ὃ φέρεται ἐν τῷ ἰταλικῷ κειμένῳ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως (παρὰ Horfl. Chroniques gréco-romanes, σ. 422) ὁ ἰππότης Anseau de Toney. Οἱ Ἕλληνες μετέτρεψαν τὸ ὄνομα τοῦ ἰππότητος εἰς τὸ ὁμοίωχον Ἀγγελῆς (πολλαχοῦ τῆς ἑλλάδος Ἀνιζελῆς), ὡς σήμερον οἱ ἐν Ἀμερικῇ Ἕλληνες τροποποιοῦσιν ἐπὶ τὸ ἀγγλικώτερον τὰ ὀνόματα αὐτῶν προσλαμβάνοντες ὁποσδήποτε ὁμοίωχα ἢ ἀντίστοιχα ἀγγλικά.

²) Histoire générale des peuples, ἐνθ' ἄνωτ. I, 219.

³) Τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀναποφάσιστον ἐν τῷ χαρακτηρὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Δ' καταδεικνύει ὁ σεβαστὸς διδάσκαλος κ. Jordan, Les origines κλ. σ. 288. σημ. 1, παρατηρῶν ὅτι κατὰ τὸ 1259 ὁ πάπας ἔμεινεν οὐδέτερος μεταξὺ Παλαιολόγου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς συμμαχίας Μιχαὴλ Β', Μαμφρέδου καὶ Βιλλεαρδουίνου, ἐνῶ ἦτο σπανία εὐκαιρία νὰ πωλήσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ εἰς τὸν Παλαιολόγον καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ συμφέροντα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. IIβ. καὶ Norden, Das Papsttum und Byzanz, σ. 382—383. Ἄλλ' εἶχεν ἀναγκὴν ὁ Παλαιολόγος τῆς βοήθειας τοῦ πάπα; ἢ τούναντίον ὤφειλε νὰ ἀποφύγῃ ταύτην; Ἐπειτα ἠδύνατο ὁ πάπας νὰ ἀποθαρρύνῃ τελείως τοὺς ἐν Κωνσταντινίᾳ λατίνους; Δὲν εἶναι ἐρωτήσεις ἀρκούντως εὐλογοί;

συμφιλίωση αὐτοὺς¹ ἐξουδετερωῶν οὕτω τὰς συνεπείας τοῦ ἀφορισμοῦ, ὃν ἐξεσφενδόνησεν ὁ Ἀλέξανδρος Δ' κατὰ τοῦ Μαμφρέδου τῷ 1259². Αἱ σχετικαὶ εἰδήσεις εἶναι συγκεχυμέναι. Καὶ ὁ μὲν Matteo Spinelli da Giovenazzo³ διηγεῖται ὅτι «κατὰ τὰς τρεῖς Δεκεμβρίου τοῦ 1259 ἦλθεν ὁ ἐπίσκοπος (οὕτω μεταφράζει φυσικὰ τὸ δεσπότης) τοῦ Μορέως, ὁ ὁποῖος ἦτο caenato (ἢ λ. σημαίνει τὸν γυναικάδελφον ἢ σύγγαμβρον) τοῦ βασιλέως Μαμφρέδου, καὶ ἀποβιβασθεὶς εἰς Vieste μετέβη ἐκεῖθεν πρὸς συνάντησιν τοῦ πάπα, ἵνα εἰρηνεύσῃ τοῦτον πρὸς τὸν βασιλέα Μαμφρέδον. Ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἀφέλησεν». Ὁ δὲ Rainaldo⁴ ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: *Accesserat Despotas quo pontificem inter Manfredum que sororium con cordiae interpres foret, eo consilio, ut Manfredus arma in Graeciam adversus Palaeologum schismaticum, imperii pro Johanne Lascari moderatorem, converteret*. Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων συνάγει τις ὅτι ὁ Μιχαὴλ Β' μετεχειρίσθη παρὰ τῷ πάπα εἴτε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ πρίγκιπα τοῦ Μορέως, εἴτε τὸν υἱὸν Νικηφόρον, ἔχοντα ἤδη τὸν τίτλον τοῦ δεσπότη, προέτεινε δ' εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Δ' τὸ δέλεαρ ἐκστρατείας τοῦ Μαμφρέδου ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅστις ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου Λασκάρως, εἶχε δέ, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Spinelli ἀναφέρει ὅτι ἐγένετο ἡ τοιαύτη πρότασις, ἀνακηρυχθῆ ἤδη ἀπὸ πολλοῦ αὐτοκράτορος.

Ὅπως δὴποτε, εἴτε διὰ τοῦ δεσπότη τοῦ Μορέως, ὡς κακῶς ὀνομάζει τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀχαΐας ὁ Cesar⁵, εἴτε διὰ τοῦ δεσπότη Νικηφόρου ἐγένοντο αἱ διαπραγματεύσεις, αὐταὶ ἀπέτυχον, τοῦ πάπα ἀξιώσαντος, ὅπως ὁ Μαμφρέδος ἐκδιώξῃ τοὺς Σαρακηνοὺς ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ βασιλείου καὶ ἰδίως τῆς περιοχῆς τῆς Νοκερίας· ὅπερ οὕτως, ἔχων ἐμπιστοσύνην πρὸς

¹) Τὸ πρῶγμα ἐξηγεῖται δοθέντος ὅτι οἱ δεσπότες τῆς Ἡπείρου εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ὡς δείκνυται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ὀνωρίου ΙΙΙ πρὸς θεόδωρον Ἀγγελον, ἀναφερομένην παρὰ Rainaldo. I. 437. Ἡ ὑποταγὴ αὕτη ἦτο βεβαίως σκιώδης, ἀλλ' ἐπωφελεῖτο ταύτης ὁ Μιχαὴλ Β'. διὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, εἰ καὶ ἀλλαγῶ εἶδομεν τὸν Φρειδερίκον Β'. ἀποτεινόμενον καὶ γράφοντα πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἐχθρὸν τοῦ πάπα.

²) Βλ. τὸ κείμενον τοῦ ἀφορισμοῦ παρὰ Capasso, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 167 ἐξ. Ἐν τῇ παπικῇ βούλλᾳ ἀπὸ 10 Ἀπριλίου 1259, δι' ἧς ἀφορίζεται ὁ Μαμφρέδος, ὁ ποντίφηξ ἀναγράφει σειρὰν διώξεων ἐκείνου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας προσγενομένων εἰς *insulam Siciliae ac majorem partem Calabrine, quae adhaerebant ecclesiae*. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου συνάγω ὅτι ὁ Μαμφρέδος ἐνίσχυσεν ἐν προκειμένῳ τοὺς θέλοντας νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν πληθυσμούς.

³) Giornali, ἔτος 1259. ἔκδ. Dnra. Πβ. bel Gindice, ἐνθ' ἄνωτ. τ. ΙΙΙ, σ. 25, σημ. 1.

⁴) Η Α. 1259. Πβ. del Gindice, ἐνθ' ἄνωτ. ΙΙΙ, σ. 26.

⁵) Ἐνθ' ἄνωτ. Ι, σ. 153.

τούς πιστούς αὐτῷ πληθυσμούς τούτους, ἠρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ¹. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Μιχαήλ Β' ἠδυνήθη νὰ μετριάσῃ πῶς τὴν ὀργὴν τοῦ πάπα ἐξασφαλίζων χρόνον τινὰ εἰρήνης ἀκόμη εἰς τὸν γαμβρὸν καὶ τὴν κόρην αὐτοῦ.

'Ατυχῶς διὰ τοὺς τελευταίους τούτους τὴν 25 Μαΐου τοῦ 1261 ἀπέθνησκεν ἐν Βιτέρμπο ὁ φιλειρηνικός 'Αλέξανδρος Δ', ὁ δ' ἐκλεγείς τὴν 29 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διάδοχος τούτου Οὐρβανὸς ὁ Δ', γάλλος ἐκ Troyes ἐνεργητικὸς καὶ πολεμικός, ἀπεφάσιζε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν Hohenstaufen καταβάλλων τούτους παντελῶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μαμφρέδου². Γράφων σχετικῶς πρὸς τοῦτον ὁ Οὐρβανὸς Δ', ὁ ὁποῖος ἦτο κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸς ἀνὴρ³, ἀναφέρει ὅτι «ὄχι μόνον διαμφορῶν τὴν ἐξουσίαν, ἣν παρὰ τοῦ μακαρίτου Πέτρον λαβόντες ἔχομεν (δηλ. ὁ πάπας), ἀλλὰ καὶ ἀποτολμᾷ νὰ περιφρονῇ καὶ καταπατῇ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια (et ecclesiasticae censurae vigorem debilitat et conculcat), βλέποντες δ' οὕτω τὸ θράσος αὐτοῦ ὅσοι ἔτρεμον πρὸ τοῦ ἀφορισμοῦ μανθάνουσιν ἤδη νὰ περιφρονῶσιν αὐτόν»⁴. Οὕτω λοιπὸν λόγοι προκύπτοντες ἐκ τῆς ἀνάγκης προστασίας τοῦ κύρους τοῦ παπικοῦ θρόνου ἐπέβαλλον τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἀγερώχου Γερμανοῦ· δι' ὃ ὁ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀτονίσας ἀγῶν γουέλφων καὶ γιβελλίνων ἔμελλεν ἤδη νὰ προσλάβῃ εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε ἔντονον ὄψιν. Τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐξέλεξεν ὁ Οὐρβανὸς Δ' διὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ὑπῆρξεν εἰς συμπολίτης αὐτοῦ, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ 'Αγίου Κάρολος ὁ 'Ανδεγαυός, ἦτοι κόμης 'Ανδεγαυίας, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ κινῶν οὐρανὸν καὶ γῆν διὰ νὰ εὔρῃ ἓνα θρόνον. Οὗτος ἀνακηρυχθεὶς παρὰ τοῦ πάπα βασιλεὺς τῆς Σικελίας ἀνέλαβε δι' ἰσχυροῦ στρατοῦ νὰ καταβάλλῃ τὸν Μαμφρέδον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς «ἀγρίας ἔχθρας τοῦ ποντίφικου»⁵ καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φιλοδοξίας.

Ἐνῶ δ' οὕτω τὰ πράγματα ἐξελίσσοντο ἐν τῇ Ἰταλίᾳ οἱ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ, ἐφ' ἧς ὁ ἀντίκτυπος τῶν ἐν τῇ γειτονικῇ χερσονήσῳ γεγονότων ἰδίως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἠκούετο λίαν ζωηρός, παρηκολούθουν μετ' ἐντεταμένης προσοχῆς τοὺς ἀγῶνας τούτους τῶν γουέλφων καὶ τῶν γιβελλίνων.

Ὁ Παχυμέρης εἶναι ἐν πλήρει γνώσει τῆς ὀξείας διαφωνίας τῶν

¹) Ἀὐτ. σ. 153—154.

²) Περὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ Μαμφρέδου πολιτικῆς τοῦ Οὐρβανοῦ Δ'. βλ. Jordan, νθ' ἀνωτ. σ. 310—514.

³) Βλ. Hampe, Urban IV und Manfred (ἐν Heidelberger Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte), Heidelberg 1905, σ. 63.

⁴) Req Urbani IV, βιβλ. III, Curiales, ἀφ. 95.

⁵) Del Gindice, ἐνθ' ἀνωτ. τ. III (1878) σ. 35.

hoheustanfen πρὸς τὸν πάπαν ποιούμενος λόγον περὶ τοῦ Μαμφρέδου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καλεῖ τούτους «ἀποσιάτας τοῦ πάπα καί, ὡς αὐτοὶ φαῖεν ἄν, τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας». Δικαιολογῶν δὲ καὶ οἶονεὶ ἐπιδοκιμαζῶν τὸ φιλελεύθερον αὐτῶν πνεῦμα ἐπιφέρει ἀμέσως: «οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντο κατὰ τοὺς ἄλλους καὶ αὐτοὶ εὐπειθεῖν τε καὶ ὑποκατακλίνεσθαι καθ' ὅτι λέξοι καὶ πράξοι ὁ τῆς ἐκκλησίας ἐπιλημμένος, ἀλλ' αὐτονόμοις χαίρειν δομαῖς καὶ οὕτως τὴν ἐπὶ Σικελίας καὶ τῶν ἐκτὸς τὴν ἀρχὴν διοικεῖν»¹.

Καὶ ὁ μὲν Φρειδερίκος Β' λόγῳ τῆς μείζονος αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἐκ ταύτης γοήτρου ἠγωνίζετο νικηφόρως κατὰ τῶν ἐν Ρώμῃ μέχρι τέλους. Δὲν ἐπέπρωτο ὁμως νὰ εἶναι ἕξ ἴσου εὐτυχῆς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μαμφρέδος. Ἔνεκα τῆς στάσεως αὐτοῦ «ὑβριοπαθῶν ὁ πάπας, λέγει ὁ Παχυμέρης², εὐρῶν δραστήριον ἄνδρα, ἀδελφὸν ὄνηγός τῶν Φραντζίσκων ὄντα καὶ εἰς κόντους τειταγμένον, τὸν Κάρολον, τὸν κατ' ἐκείνων (τῶν περὶ τὸν Μαμφρέδον) ὡς δῆθεν ἀποστατῶν ἐγχειρίζει πόλεμον, τάξας ἐκείνον εἰς τὴν αὐτῶν ὄηγα καὶ πόλεμον ἐμβαλὼν ἐκείνοις ἐντεῦθεν ἀσκήριον».

Προκειμένου τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ Καρόλου καὶ Μαμφρέδου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐτήρησεν ἀπέναντι ἀμφοτέρων ἀσστηρὰν οὐδετερότητα. Ἐν τούτοις ὁ σεβαστὸς ἡμῖν κ. Jordan διδάσκει³ ὅτι ὁ χειρότερος ἐχθρὸς τοῦ Παλαιολόγου ἦτο ὁ Μαμφρέδος, ὁ ὁποῖος μάλιστα κατὰ τινα εἶδησιν, ἦν ἀρνούμεθα ἐκ τῶν Annales Januenses⁴ καὶ ἦν ὁ διδάσκαλος φαίνεται ἀποδεχόμενος, ἐνεργῶν φυσικὰ μετὰ καὶ ἴσως τῇ ὑποδείξει τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, ὀλίγον ἔλειψε κατὰ τὸ 1264 νὰ κατασιῆ κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως· εἶχε συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ ἀρχοντος (podestà) τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενοναίων Γουλιέλμου Guercio, ὁ ὁποῖος θὰ διηκούλυνεν εἰς αὐτὸν τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐματαιώθη ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας. Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰδήσεως ταύτης δὲν εἶναι ἐνταῦθα ἡ θέσις νὰ ὁμιλήσωμεν παρατηροῦμεν μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸν Μαμφρέδον, ὅτι ἐὰν ἦτο τόσον ἐπίφοβος, θὰ ἔπρεπεν ἴσως νὰ συμμαχήσῃ ὁ Παλαιολόγος κατ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ Καρόλου. Ἀλλὰ ἀντὶ τούτου βλέπομεν αὐτὸν συμμαχοῦντα μετὰ τῶν Βενετῶν κατὰ τοῦ Καρόλου. Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος δὲν ἐτάχθη κατὰ τοῦ Μαμφρέδου, ἐκ τοῦ ὅτι οὐδέποτε ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ συνάγομεν ὅτι δὲν ἐφοβεῖτο σπουδαῖόν τι ἐκ μέρους του καὶ ὅτι προὔτιμα τούτον ἐν Ἰταλίᾳ ἢ τὸν Κάρολον. Οὕτως οἱ ἐν

¹) Ἐκδ. Βόνν. I. 185, 9 ἐξ.

²) Ἀντ. I, 185, 14 ἐξ.

³) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 403.

⁴) Ann. Jan. 249. Πβ. Jordan, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 403.

τῇ Ἀνατολῇ δὲν φαίνεται νὰ ἀνησυχούν πολὺ διὰ τὰ ἐν τῇ Δύσει θρυλούμενα κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Μαμφρέδου. Ἄλλως οὔτε ὁ πολυμήχανος Μιχαήλ Β' θὰ συνέδεε μετ' αὐτοῦ κηδεστίαν καὶ συμμαχίαν, ἵνα κατόπιν ὑποδουλωθῇ παρ' αὐτοῦ, οὔτε ὁ ἄλλος Μιχαήλ, ὁ Παλαιολόγος, θὰ ἠσύχαζε κατ' ἐκείνου. Αἱ κατακτητικαὶ βλέψεις τοῦ Μαμφρέδου, καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶχε, δὲν ἐξεδηλώθησαν ποτὲ πέραν τῶν ἁσμάτων τῶν τρουβαδούρων¹.

Ὁ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντα Οὐρβανὸν Δ' διαδεχθεὶς Κλήμης Δ'², ὁμοίως γάλλος τὴν καταγωγὴν, ἐξηκολούθησεν ἀπέναντι τοῦ Μαμφρέδου τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου του. Ἀπαντῶν ἐν ἐπιστολῇ ἀπὸ Ἰανουαρίου 1266 εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Μαμφρέδου ὁ νέος πάπας δὲν ἀφήνει εἰς αὐτὸν οὐδεμίαν ἐλπίδα. Μόνος νόμιμος βασιλεὺς ἦτο διὰ τὸν Κλήμεντα Δ' ὁ Κάρολος, εἰς δὲ τὸν Μαμφρέδον ὑπελείπειτο μόνον νὰ προσέλθῃ εἰς μετάνοιαν³. Ὁ ἰπποτικὸς βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἄλλο ἢ νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην αὐτοῦ διὰ τῶν ὄπλων. Νικηθεὶς τὴν 26^{ην} Φεβρουαρίου 1266 εἰς τὴν πεδιάδα τῆς S. Maria della Grandell παρὰ τὸ Βενέβεντον⁴ ἔπεσε κατὰ τὴν μάχην. Τὸ πτώμα αὐτοῦ ἀναγνωρισθὲν ἐκ τῆς ὠραιότητος δὲν ἠξιώθη ἄλλης ταφῆς, διότι ὁ φονευθεὶς ἦτο ἀφωρισμένος, ἢ τῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Βενεβέντου, καλυφθὲν διὰ μεγάλου σωροῦ λίθων. Καὶ γράφει μὲν ὁ Κάρολος ἐν ἐπιστολῇ ἀπὸ 1^{ης} Μαρτίου 1266⁵ πρὸς τὸν πάπαν ὅτι ὁ νεκρὸς τοῦ Μαμφρέδου ἐδόθη παρ' αὐτοῦ εἰς ταφὴν ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς μὲν πομπῆς, ἀλλὰ μετὰ τινος μεγαλοπρεπείας (cum quadam honorifica sepulturae, non tamen ecclesiasticae), φαίνεται δ' ὅμως ὅτι ἡ μεγαλοπρέπεια αὕτη συνίστατο εἰς τὸν μέγαν σωρὸν λίθων, δι' οὗ ἐκαλύφθη ὁ νεκρὸς⁶. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη πολὺ παρὰ τοῦ Κλήμεντος Δ', τοῦλάχιστον κατὰ τὸν Dante

¹) Βλ. τὸ sirvente τοῦ ἐκ Προβηγκίας τρουβαδούρου P. Vidal παρὰ Raynouard, (Choix des poésies originales des troubadours. V, 340. Merkel. L'opinion de dei contemporanei sull'impresa italiana di Carlo I d'Angiò, σ. 44. Jordan, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 382, σημ. 6.

²) Βλ. τὸ ἔργον τοῦ κ. Ed. Jordan, Guy Foulque pape sous le nom de Clément IV. Les Régistres. Paris 1893—1912 (Bibliothèque des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome).

³) Martène et Durand Thesaurus Anecdotorum, τ. II, 174, epist. 226: Sed propter hoc (ὅτι δηλ. μόνος νόμιμος βασιλεὺς ἦτο ὁ Κάρολος) non dimittera quin filios, quantumlibet a salute propria elongatos, ad sinum misericordiae laetus exeeperet, si juxta formam sacrorum canonum remedium postularent.

⁴) S. Malaspina, παρὰ Murat. 8.826. Ricordano Malespini, παρὰ Murat, 8, 1003. Monum. German, hist. 25,460. Ottokar, παρὰ Pez, 3,20. IIβ. Cesarè, ἐνθ' ἄνωτ. 306 ἐξ. Böhmer, ἐνθ' ἄνωτ. 883.

⁵) Martène et Durand, ἐνθ' ἄνωτ. τ. II, epist. 259.

⁶) Βλ. del Gindice ἐνθ' ἄνωτ. τ. IV (1879), σ. 60 καὶ αὐτ. σημ. 1.